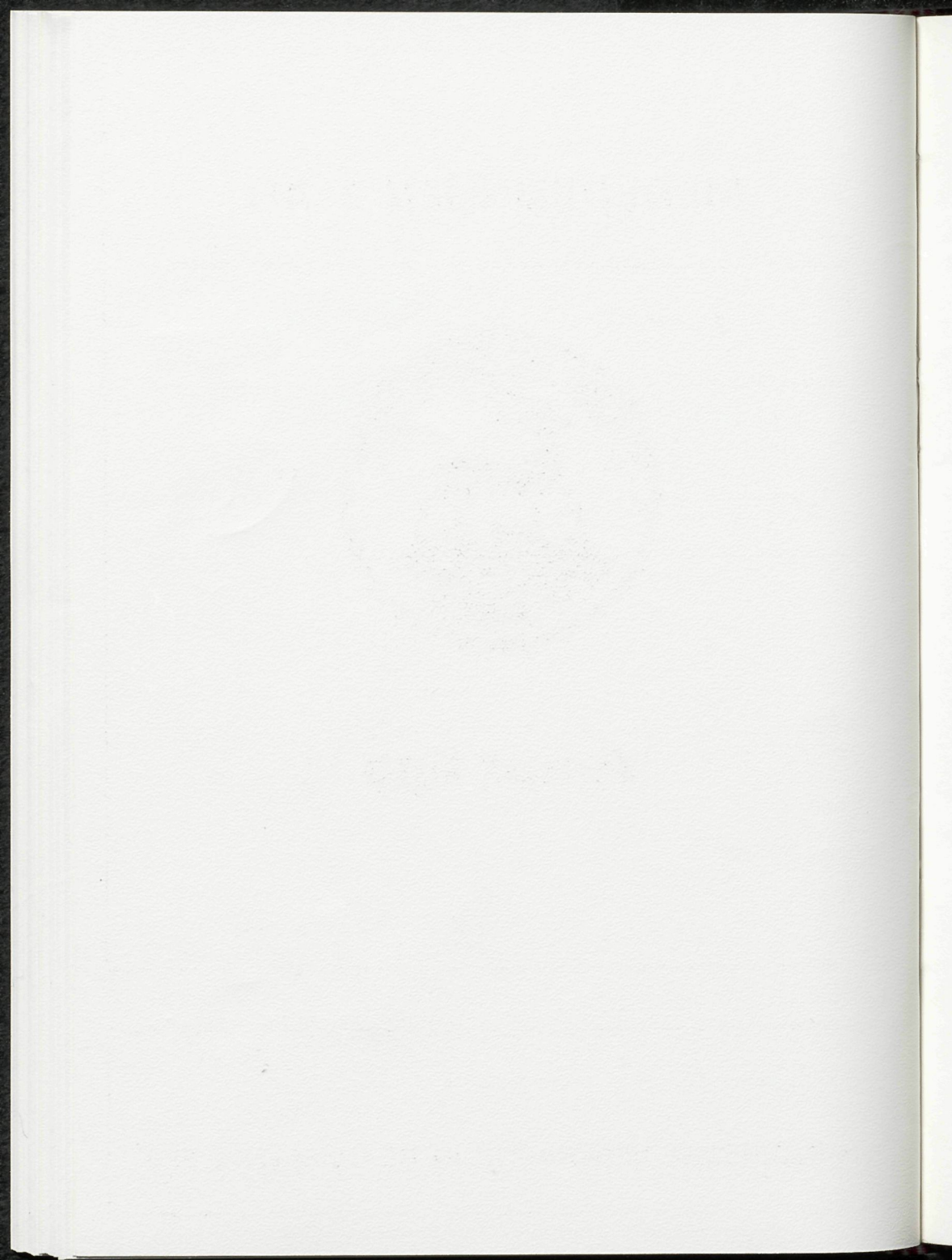

MEDEDELINGEN BLAD

Ampt Epe

HISTORISCHE VERENIGING IN DE GEMEENTE EPE

MEDEDELINGENBLAD

Ampt Epe

No. 46 FEBRUARI 1979.

REDACTIE: R. Paasman, Beekstraat 46, Epe.
Tel.: 05780 - 2048.

Het blad verschijnt 4 keer per jaar en wordt gratis toegezonden aan de leden van de Historische vereniging "Ampt Epe".

"AMPT EPE"

HISTORISCHE VERENIGING IN DE GEMEENTE EPE.

De vereniging stelt zich o.m. tot doel:

- het opwekken en versterken van de belangstelling voor de geschiedenis van de Gemeente EPE.

Lidmaatschap f 15,-- per jaar.

Bestuur:

Voorzitter : G.S. van Lohuizen,
IJsseldijk 12, Veessen.
Tel. 05783 - 245.

Secretaris : W. van Putten,
Hoofdstraat 80, Epe.
Tel. 05780 - 3579.

Penningmeester : C. Stork,
Dellenparkweg 8, Epe.
Tel. 05780 - 3090.

Giro: 119.40.15 t.n.v. Penningmeester "Ampt Epe" te Epe.

INHOUD

	Blz.
De Gilden in Epe (2) Door G.S. van Lohuizen.	3
De miskelk van 1574 door G.S. van Lohuizen.	11
Marken en Buurschappen Wissel (30) door F. Zandstra.	15
De Tongerenseweg door L. van den Bremen.	19
De Vredes-schilder Ten Kate in Epe (2). Reacties door R. Paasman.	23
Wie-doet-wat? doot G.S. van Lohuizen.	24
Van het bestuur.	26
Boekaankondiging door mej. P.E. Berkhout.	27

DE GILDEN IN EPE (2)

De schuttersgilden.

In de opsomming van de schuttersgilden in het vorige nummer (no. 45) ontbreken enkele grotere buurschappen, die zeker ook een schuttersgilde gehad zullen hebben, nl. Vemde, Norel, Dijkhuizen en Tongeren. Wissel wordt wel genoemd, maar in de lijst van landerijen ontbreekt deze ook. Vermoedelijk zullen de bezittingen van deze schuttersgilden, voorzover zij bestaan hebben, in de buurgronden ingebracht zijn. (In de eerste kadasterboeken van Epe (1830) staan de gronden van de buurschap Zuuk en die van het schuttersgilde door elkaar.) Oene zal vermoedelijk een St. Anthoniegilde en een St. Jorisgilde gehad hebben, die tevens een vicarie hadden. Waarschijnlijk zijn de bezittingen van deze schuttersgilden in de nu nog bestaande vicarieën ingebracht of onbewust daarmee samengesmolten toen de schuttersgilden geen functie meer hadden.

Uit de namen van de in 1809 bestaande schuttersgilden St. Marten- en Lichtmisgilde blijkt duidelijk dat deze gilden lang voor de reformatie zijn opgericht. Het is opvallend en het duidt op ingeburgerde namen, dat deze katholieke namen na de reformatie zijn blijven voortbestaan, ondanks de verwoede pogingen in de 17e eeuw om alles wat "paaps" was of daaraan herinnerde, te laten verdwijnen.

St. Marten - Sint Maarten - Sint Martinus - was voor de reformatie de beschermheilige van de Eper kerk (nu van de R.K. kerk in Epe). St. Maarten, bisschop van Tours, waarvan de naamdag op 11 november wordt gevierd, stierf op 8 november 397. Hij was één van de eerste heiligen van de R.K. kerk. Over hem gaat het verhaal, dat hij als romeins officiers reeds christen geworden was; als romeins officier, zittend te paard, deelt hij zijn mantel met een bedelaar. Zo zien wij hem ook altijd afgebeeld, zittend te paard en zijn mantel delend met een arme.

Lichtmis - Maria Lichtmis - O.L.V. Lichtmis - wordt op 2 februari gevierd met een processie met brandende kaarsen (Jezus is door Simeon begroet als "Een licht ter openbaring voor de heidenen". Ook wordt het feest aangeduid als "zuivering van Maria".)

De schuttersgilden zullen op de naamdag van hun heilige de processie hebben begeleid met hun wapens.

De brieven uit het Gemeente-archief van B. en W. aan de Commissaris des Konings (zie vorig nummer) zijn geschreven naar aanleiding van een Kon. Besluit van 6 september 1820, no. 4, "houdende bepalingen omtrent de liquidatie en vereffening der overgebleven fondsen en verdere bezittingen van de voormalige gilden" 1).

Burgemeester Weerts las uit dit K.B., dat ook de schuttersgilden en armengilden tenminste onder toezicht van het gemeentebestuur moesten komen. M.i. heeft dit K.B. alleen betrekking op de ambachtsgilden. In de inleiding van het K.B. staat:

"...waartoe die fondsen plegen te worden aangewend, de ondersteuning, namelijk, van oude, gebrekkige zieke of behoeftige beoefenaars van beroepen en bedrijven...". Het is burgemeester Weerts niet gelukt om via dit K.B. toezicht en invloed op de schutters- en armengilden te krijgen. Hij heeft tot zijn ergernis moeten toezien, hoe de schuttersgilden hun eigendommen verkochten en de opbrengsten onder de leden verdeelden. Toch kunnen wij blij zijn met zijn pogingen om een greep op de gilden te krijgen. Daardoor zijn de brieven ontstaan, die, hoewel onvolledig en niet altijd juist (omdat hij begrijpelijk niet goed werd ingelicht), ons toch wat vertellen over de gilden, voorzover toen nog bestaand en voorzover er toen over bekend werd.

Sint Martens Schutterij van Zuuk.

De oudste gegevens over het Zuukergilde zijn, dat dit gilde in 1571 genoemd wordt als Collator van de St. Marten Vicarie. 2). "St. Marten Vicarie" 3).

Deze vicarie is gesticht door het St. Martensgilde te Zuuk. Collator in 1571 is de Broederschap van St. Marten te Zuuk. Vicaris was toen Andreas Benroet. In 1662

werd de opbrengst van deze vicarie bestemd voor de predikant en de schoolmeester van Epe. In 1675 werden de inkomsten, behalve $\frac{3}{4}$ mud rogge voor de armen en f 10,-- voor de predikant, verdeeld onder de leden van het St. Martens Gilde te Zuuk. Deze vicarie is verdwenen, de goederen van Vicarie en Gilde waren in één beheer.

Helaas hebben wij geen acten, boeken of iets dergelijks kunnen vinden. Vermoedelijk is alles verbrand.

Gerrit Bibo (1816-1885) was één van de grote boeren van Zuuk en was ook in het maatschappelijk leven van Epe een vooraanstaande figuur. Hij was rentmeester van de Herv. Diaconie, opzichter en administrateur van het Sint Anthonie Gilde en lid van de gemeenteraad.

Waarschijnlijk door de moeilijkheden bij de verdeling van de buurgronden in Wissel, waar Bibo als raadslid bij betrokken was, werd in 1872 zijn huis in brand gestoken. Het brandde tot de grond toe af, waarbij ook gegevens van het St. Anthonie Gilde verloren zijn gegaan. Mogen wij aannemen, dat Bibo, als één der vooraanstaanden van Zuuk, ook het archief van de St. Martens Schutterij onder zijn berusting had? Dit temeer, daar er niets meer te vinden is.

Eén acte is door toeval in mijn bezit gekomen.

"Conditien en voorwaarden waarnar de Oldermans en Schutten van de St^e Martens Schutterije te Zuuk op heden den 11 november 1779 in het openbaar Gedenken te verkoopen Een perceel Eiken Akkermaalshoud om een stuk saeijland op den Eperdorper Enk in pagt gebruijkt bij Egbert Rutgers so als het ook door Egbert Rutgers is aangewesen...".

Uit de volgende aanhalingen moeten wij ons verder een beeld vormen van de Schutterij van Zuuk:

Geldersche Volksalmanak voor 1852 4).:

In deze gemeente bestond nog een tweede schutgilde, dat Sint Maarten tot schutsheilige had aangenomen. De leden behooren onder de buurschappen Empe, Westendorp, Wissel en Zuuk, van welke vereeniging ook nog eene zilveren parure aanwezig is, bestaande mede in een papegaai aan een zilveren kettingje hangende. Deze korporatiën zijn tot nog toe in het bezit der zoogeneemde gildenlanden...."

Geldersche Volksalmanak voor 1856: 5)

"Om iets te weten te komen omtrent de overige schutgilden, vervoegde ik mij bij de landbouwer Hendrik Vosselman, in de buurschap Zuuk".

"Met de meeste bereidwilligheid werd aan mijn verlangen voldaan. Nog berust bij den genoemden landman de gekroonde zilveren vogel, aan een zilveren ketting van eene Ned. el bevestigd, die bij de jaarlijksche schuttersoefeningen in de buurschap Zuuk, als blijk van onderscheiding, door den schutterskoning om de hals voor de borst werd gedragen.

Nog heden viert men in deze buurschap viermaal des jaars de herinnering aan dat gilde. De bewoners dezer buurschap vervoegen zich daartoe, op de daarvoor bestemde dagen, tegen zes ure des avonds, in eene der woningen, alwaar door de bezorging van den bewoner eene ton best Eper-bier, met eene kraan voorzien, op een bak of stoel in gereedheid ligt, en waarvan de aankoop is geschied uit een gedeelte van de jaarlijksche opbrengst der landerijen, welke onder de benaming van de Sint Tonislanden (?) bekend zijn. Daar vergast men zich dan aan het gemeenschappelijke bier; en aan de vriendelijke gesprekken, door den zang van een psalm afgewisseld, komt gewoonlijk eerst tegen middernacht een einde.

Wanneer een huisgezin door vertrek naar elders deze buurschap verlaat en de alzoo verlaten hoeve door eenen nieuwen huurder uit eene andere buurschap wordt betrokken, is de nieuwe inwoner verplicht door de Sint Anthoniegildekas (?) een schelling of dertig centen, te betalen waarvoor hij dan in alle regten van de overige bewoners der buurschap deelt en mede van het Zuuker St. Antoni-bier (?) gebruik kan maken.

(Haalt de schrijver hier het St. Martens- en het St. Anthoniegilde door elkaar?).

Uit de brieven van B. en W. van Epe aan de Commissaris des Konigs:

no. 42 15 januari 1855: "...dat hare bezittingen langzamerhand zal verloren doen gaan, evenals zulks herhaalde malen met het zoogenaamde Zuuker schuttersgilde heeft plaats gehad, waarvan de leden een paar jaar geleden eene schoone weide aan het St. Anthonij gilde

verkochten en de opbrengst daarvan onderling verdeelden, naar ons onlangs ter oore is gekomen".

no. 97 4 februari 1856: "St. Martens Gilde te Zuuk bezit thans nog slechts 3.35.80 Ellen land, waarvan de opbrengst omstreeks f 50,-- bedraagt. Hiervan wordt slechts $\frac{2}{4}$ mud rogge aan armen uitgedeeld; aan de predikant van Epe jaarlijks f 10,--. Gelijke som aan de schoolonderwijzer te Epe, 't geen men dit jaar evenwel begint te weigeren. Van het overige geld wordt op Pinkstermaandag een vat bier gekocht en onder de 28 leden opgedronken, terwijl zij het dan nog resterende onderling verdeelen. Voor 30 ct. kon men van dit Gilde lid worden. In 1852 hebben zij eene weide aan de leden van het St. Anthony Gilde te Epe voor f 1.800,-- verkocht en die gelden onderling verdeeld. Hoewel minder zeker dan het St. Anthony Gilde te Epe, zoo schijnt het evenwel toch ook te blijken, dat het Zuckergilde mede als liefdadigheidsinstelling is aan te merken".

no. 302 6 augustus 1877: "...en desnoods de bezittingen zouden kunnen verdelen, zoals enkele jaren geleden met het St. Maartens gilde in Zuuk geschied is zonder dat men het kon beletten....".

In het archief van het Sint Anthonie Gilde te Epe is de acte van verkoop van het Sint Martens Gilde van Zuuk aan het St. Anthoniegilde van Epe op 30 april 1851 (stuk 74). Hierin worden de 28 inwoners van Zuuk genoemd als "uitmakende de gezamenlijke leden van het Sint Maartensgilde van Zuuk".

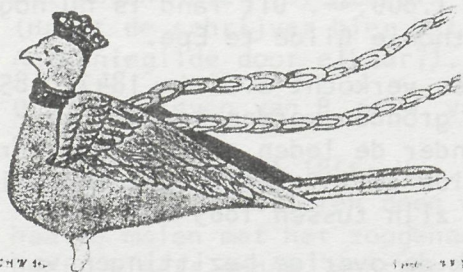
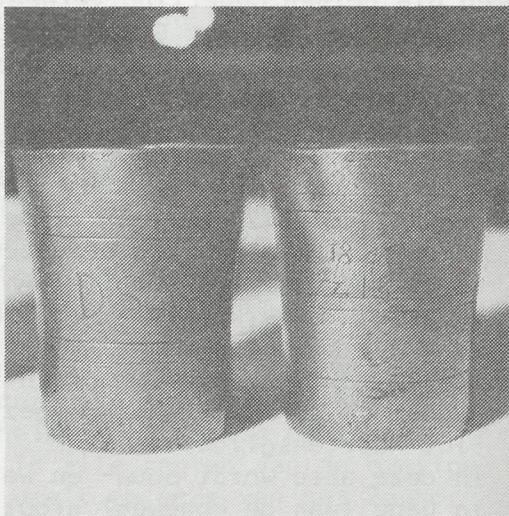
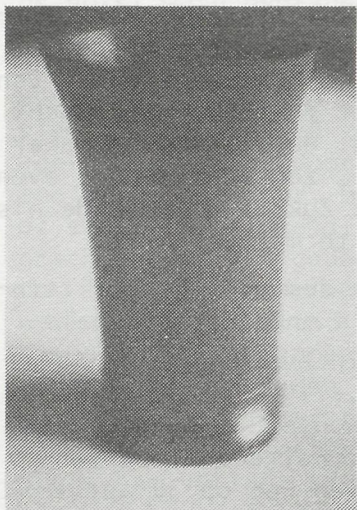
In deze acte wordt bouw- en weiland "De Schuttenkamp" in Oene (aan de Hogeweg) groot 3 bunder, 62 roeden en 10 ellen verkocht voor f 1.800,--. Dit land is nu nog eigendom van het Sint Anthonie Gilde te Epe.

Regelmatig zijn er gronden verkocht o.a. in 1847, 1850, 1851 en 1852. De laatste gronden werden in 1869 verkocht, de opbrengst is onder de leden van de Schutterij verdeeld. Wanneer het Gilde definitief is opgeheven is niet duidelijk, het moet zijn tussen 1869 en 1877.

Bij de opheffing zijn ook de overige bezittingen verdeeld. De zilveren vogel heb ik niet kunnen opsporen, waar is deze?

Wel trof ik bij enkele Zuuker families oud tin aan, dat van de Schutterij afkomstig is: bekers, bordes en brandwijnkommen. Dit tin lijkt mij van begin 1800 en is nog in prima staat.

Ik zag een rijk gegraveerde beker en enkele kleine bekers met de letters D S V Z. Dit zou kunnen betekenen De Schutterij Van Zuuk. Maar het lijkt mij aannemelijker dat het de eerste letters zijn van familienamen: Drost, Stennenberg, Vosselman en van Zuuk.

CH. W. de.

1800. 78 bij

ZILPHEEN KONINGVOGEL VAN HET SCHUTGILDE TE ZUUK. ONDER EPE

Dit waren vrij grote boeren in Zuuk, die, blijkens opgave van dr. A.W. Edelman-Vlam 6) in 1830 ieder ongeveer $7\frac{1}{2}$ tot 8 morgen grond bezaten.

Mogelijk kunnen bij verdere naspeuringen nog meer tinnen voorwerpen te voorschijn komen. Voor aanwijzingen in die richting en ook voor meer gegevens over de St. Martens Schutterij van Zuuk houd ik mij aanbevolen.

Het Eperdorper Lichtmisgilde, ook wel het St. Lichtmisgilde van Epe.

Helaas is van de Lichtmisgilden weinig bekend. We weten dat het kleine gilden waren met weinig land.

Het Eperdorper Lichtmisgilde had in 1809 648 roe land op de "Kleijnen Burgerenk", buurschap Wissel, "Het Gildenland".

In Enkweg-Zuid blijft de naam "Gildenland" herinneren aan het bouwland van het Eperdorper Lichtmisgilde, dat hier lag.

In 1883 is dit bouwland verkocht aan Jannes Kwakkel, metselaar en consorten. Het gilde is na deze verkoop opgeheven.

In de bekende brieven van B. en W. wordt dit gilde telkens genoemd, zonder verdere bijzonderheden, behalve in brief 302 van 6 augustus 1877, waarin staat: "Het St. Lichtmisgilde te Epe schijnt door verjaring (?) in het bezit van één particulier gekomen te zijn, die het eenvoudig als zijn eigendom beschouwt, en bestaan uit een paar akkers bouwland".

St. Lichtmis gilde van Emst en van Westendorp.

Deze kleine gilden worden door Haasloop Werner 5) genoemd en natuurlijk in de brieven van B. en W.

In brief no. 302 van 6 augustus 1877 : "Het Sint Lichtmisgilde van Emst en van Westendorp bezitten ook voor zooverre bekend flinke eenig land ter grootte van $2\frac{1}{2}$ hectaren en worden geadministreerd het eerste door H. van Laar, R. van Essen en H. van Huffelen, de wed. G. Bosch en de Erven L.H. Brummel; het tweede door Albs. Visch en de Erven D. Visch.

Van beide kan men lid worden door het geven van een ton bier. Eens in 't jaar komen de administrateurs bijeen, maken er een vroolijke avond van en verdeelen de opbrengst, als er nog wat overblijft".

Het Lichtmisgilde van Emst bezat in 1809 4 akkers bouwland, de eerste, de tweede, de derde en de vierde Gildenakker, aan de Dalen(weg), groot 1 morgen 147 roe. In 1886 werden deze akkers verkocht aan (althans overgeschreven op) Richard van Essen, Hendrik van Laar en Harmen van Huffelen. De opbrengst is verdeeld, het gilde is verdwenen en tot nu toe heb ik geen acten kunnen achterhalen.

Het Lichtmisgilde van Westendorp bezat in 1809 1 morgen 339 roe bouwland. In 1913 is dit verkocht aan Gerhard Witteveen Gerritsz. Helaas is ook van dit gilde niets meer te achterhalen.

(Wordt vervolgd.)

G.S. van Lohuizen.

Bronnen:

1. Prov. Blad voor Gelderland no. 84 16-9-1820.
2. W. Wijnaendts van Resandt, Vicarieën in Gelderland. Amsterdam 1943, blz. 53-54.
3. G.S. van Lohuizen, De Vicarieën der Herv. Gemeente Epe, in Mededelingenblad "Ampt Epe" no. 24, blz. 18.
4. Een niet-gesigneerd artikel: Aantekeningen omtrent de oude Schutgilden op de Overveluwe in Geldersche Volksalmanak 1852 blz. 56.
5. G. Haasloop Werner, Wandelingen en omzwervingen door de Gemeente Epe, in Geldersche Volksalmanak 1856 blz. 193-198.
6. A.W. Edelman-Vlam, Enige historische aspecten van het bodemgebruik en de eigendomsverhoudingen in de Gemeente Epe, in De Bodemkartering van Nederland deel XVI (Epe en Heerde) Den Haag 1955.

DE MISKELK VAN 1574

De kerk van de St. Martinusparochie in Epe bezit een miskelk met pateen uit 1574.

Deze verguld-zilveren kelk op zeskantige voet is ca. 22 cm. hoog. De kelk is van boven 11 cm. $\emptyset$ en staat op een rijk-gegraveerde voet, die uitloopt in zes lobben. Het grondvlak is ca. 16 cm $\emptyset$. Deze zes lobben aan de voet zijn als volgt versierd: een zilveren crucifix is met 2 schroefjes op de voet bevestigd, links en rechts van het kruis zijn de H. Maagd Maria en de H. Johannes gegraveerd.

Tegenover het kruis, op de overliggende lob, is de H. Martinus te paard afgebeeld (beschermheilige van de R.K. Kerk van Epe, zowel vóór de reformatie als na 1848 van de hulpkerk en de latere kerken), rechts van de H. Martinus staat "Anno 1574" en links een hert met een kruis tussen het gewei (St. Hubertus, schutspatroon van de jagers).

Het pateen is een vrijwel vlak verguld-zilveren schaal-tje, ca. 11 cm. $\emptyset$ en is niet versierd.

Beide worden bewaard in een zeer oud foedraal.

Het gegraveerde hert met kruis is m.i. duidelijk het symbool van St. Hubertus en het is mogelijk dat hier de oorsprong ligt van het Wapen van Epe. Het oudst bekende zegel met het wapen van Epe is uit 1465 en laat een springend hert zien. Op het koor van de Grote kerk staat een 15e eeuwse lelie-kruis met een staand hert.

De kelk is in 1574 aan de kerk van Epe geschonken, toen pastoor Johannes ten Holten daar pastoor was (1571-1581).

Na pastoor Ten Holten heeft Epe van 1581-1585 zijn eerste reformatorische predikant Paulus Antoni gehad.

Na 1585 is de kerk weer voor de R.K. eredienst in gebruik geweest en van 1592-1598 heeft Ludolphus Pieck in Epe gestaan als predikant of als pastoor of beide dat is niet duidelijk.

In ieder geval zal de miskelk na 1598 uit de kerk verdwenen zijn. Waarheen was tot voor kort niet duidelijk.

Mr. L.J. Bisterbosch in de Kath. Kerkbode 24 oktober 1936:

"...van de parochie Epe is voorts vermeldenswaard, dat zij (toen nog de parochie Vaassen en Epe) omstreeks 1865 van de kerkvoogden der Ned. Herv. Gemeente heeft terugbekomen een verguld-zilveren kelk, wiens vijflobbige (?) voet versierd is met gegraveerde afbeeldingen, voorstellende: Het Wapen van Epe, den H. Martinus te paard en de H. Maagd en Joannes ter weerszijden van het kruis, welke laatste "en relief" is uitgevoerd en met schroefjes op de voet bevestigd is. Dit werk draagt het jaartal 1574. Deze teruggave zij hier aangemerkt als een daad van eerlijke onbekrompenheid, die voor-noemde kerkvoogden slechts tot eere strekken".

J.W. Oostveen e.p. in Velua Catholica, deel twee, blz. 158:

"Dank zij de goedheid van de hervormden, ontvangt deijkerk van Vaassen omstreeks 1865 een verguld zilveren Miskelk terug...." en verwijst naar bovenstaande bron: L.J. Bisterbosch.

J.H.N. (Niers) in Gedenkboek der Parochie van de H. Martinus te Epe 1903-1953, blz. 12:

"...en al direct begon hij (patoor Bianchi 1903-1920 in Epe) contact te krijgen met de andersdenkenden in Epe en wist de Kelk en Pateen, die zijn voorganger in 1576 (?) tot zijn heengaan in 1598 (!) had gebruikt, met medewerking van bevoegden in de gemeente weer in zijn bezit te krijgen.

Thijs Booy, in "Verhalen rond Het Loo", ten Have Baarn, 1976:

"...Een symbolische daad: in 1865 gaven de Hervormden van Apeldoorn deijkerk van Vaassen in Epe, gesticht door de hofkapelaan Maas van de Bonapartes in twee kamers van een verpachte boerderij van de familie Isendoorn van kasteel De Cannenburgh, gratis een verguld-zilveren miskelk met het jaartal 1574 terug...."

H.G. Beek in "St. Martinus parochie Epe" 1903-1978, blz. 6:

"Omstreeks deze tijd (1805) kregen de Katholieken een Kelk en Pateen terug uit 1574".

In het Memorie en besluitenboek des Ambts Epe staat te lezen: "Vergadering van het Ambtsbestuur van Epe op woensdag den 20sten Wintermaand 1809:

Is goed gevonden de zilveren vergulde Avondmaalbeker, met de bijzijnde drillschotel anno 1574 aan de Roomsche Catholique gemeente te Epe tot een cadeau te geven".

In het Memorie en Resolutieboek des Ambts Epe, lopende van 1803-1811 staat:

"Woensdag den 20sten van Wintermaand 1809:

Is goedgevonden de Zilveren Vergulde avondmaalbeker, met de bijzijnde drillschotel, gem. anno 1574 aan de Roomsche Catholique Gemeente te Epe tot een cadeau te geven, alsmede aan de Gereformeerde Gemeente te Epe

een zilveren beker met de namen van Jan Martens, Willem Lubberts en Dries Cornelis, 1635 om de rand en onder opstaande een hert en Epe, welke zedert lange jaaren bij 't Ambtsbestuur zijn berustende geweest".

Door de ontdekking van H.G. Beek van deze aantekening in het Memorie en Resolutieboek is een groot vraagteken opgelost. De miskelk blijkt "Zedert lange jaaren" bij het Ambtsbestuur bewaard te zijn.

De Kerkvoogden van Epe (Bisterbosch) noch van Apeldoorn (Th. Booy) hebben er bemoeienis mee gehad en ook pastoor Bianchi niet (Niers). Niet in 1865, maar reeds in 1809 heeft het Ambtsbestuur van Epe de miskelk aan de rechtmatige eigenaar - de R.K. parochie van Epe - teruggegeven.

G.S. van Lohuizen.

MARKEN EN BUURSCHAPPEN WISSEL 30

Zietdaar de beweegredenen, die onze tegenpartij ter rechtvaardiging harer handelwijze aanvoert, besproken en toegelicht, en daar naast, zoo ik vertrouw, niet al te zwak Appellante's beweren gestaafd: dat tegenover de door haar, zowel als tegenover de door haar vertegenwoordigde geërfdén der buurschap Wissel een gruwelijk onrecht gepleegd werd toen de verkoop der Wisselsche eigendommen in April 1873 op last der mede-geTintimeerden werd doorgedreven. Wat de argumenten betreft, welke de mede-geTintimeerden ten bewijze hunner bevoegdheid aanvoeren: deze bleken eensdeels niet ter zake dienende, anderdeels van bewijs ontbloot, of, vaak volgens de letter der Wet niet bewijsbaar te zijn. Onzes inziens mogen we derhalve zonder bezwaar aldus concludeeren:

1. dat de last tot publieken verkoop der buurgronden van Wissel geenszins onverlet is blijven bestaan, gelijk de mede-geTintimeerden volhouden; maar reeds dadelijk na de vergadering van den 18den Maart 1872 onderwerp van ernstig geschil is geworden;
2. dat reeds bij de akte van den 22sten April 1872 is herroepen het besluit tot verkoop der Wisselsche buurgronden, genomen op de vergadering van den 18den Maart 1872;
3. dat dit niet alleen duidelijk te lezen staat in die akte van den 22sten April; maar bovendien wordt bevestigd door de akten van den 21sten Mei 1872, de beschikking van de Rechtbank te Arnhem van den 10den Februari 1873, en de veulingsakte van den 7den April 1873;
4. dat alsnog van kracht is het besluit, waarbij aan scheidslieden de zaak wordt opgedragen ter beslis-sing, en dus, wilden eenige gerechtigden tot scheid-ing of verkoop der buurgronden komen, zij, of de Heeren arbiters alsnog moesten uitnoodigen hunne taak te aanvaarden; ofwel, eene wettige geërfdén-

vergadering moeten doen beleggen, waar op wettige wijze het besluit van de 22sten April 1872 buiten effect kan worden gesteld, en

5. dat al het bovengemelde bekend was aan al de geïntimeerden; zoowel aan den eischer in vrijwaring ter eerster instantie, den koper der door ons gerevindiceerde perceelen als, en nog ruim zoo goed, aan de mede-geïntimeerden, de dusgenoemde commissie van verkoop wier goede trouw in deze gansche zaak wij overigens bij voorkeur buiten bespreking wenschen te laten.

b. Ik ga nog eene schrede verder en vermeet mij te beweren, dat de houding onzer tegenstanders tijdens de kwestieuse verkooping van April 1873, indien noodig, slechts de waarheid onzer beschuldiging staaft.

Het stilzwijgen van Appellante bij de bekendmaking der aanstaande publieke verkooping harer buurgronden mag allerminst geacht worden een bewijs van berusting en goedkeuring te zijn. Ten eerste wisten deze eenvoudige landbewoners, die nooit in dergelijke verwikkelingen waren betrokken geweest, zoo spoedig niet hoe deze zaak aan te pakken. Zij konden niet geloven, dat de idee eener vermete partij harer verwezelijking reeds zóó nabij zou zijn.

Ten andere, was een verzet harerzijds, gelijk de geïntimeerden volmaakt overbodig. Zij en niemand anders, was krachtens de eenparige wil aller geërfden de wettige Commissie van beheer over de buureigendommen, buiten wie geen andere iets vermocht. Blijkens de constitutieve Akte van den 25sten April 1849 was zij voor het leven als zodanig verkozen en aangesteld. Wat vrees dan? - evenmin, en dit ter wederlegging eener andere tegen Appellante ingebrachte grief, had de thans appelleerende Commissie van beheer noodig dadelijk na afloop der kwestieuse verkooping de vernietiging van die verkoop in Rechten te vragen.

Nergens is toch bij de Wet voorgeschreven, dat de eigenaar, die het hem toebehoorende goed van een derde wenscht terug te vorderen, gehouden is te ageeren tot vernietiging van den titel, krachtens welken die derde de houder daarvan is geworden. De eigenaar is vol-

komen gerechtigd de revindicatoire actie tegen den houder in te stellen; - aan welken houder het recht toekomt van zich ter bestrijding dier vordering te beroepen op zijnen titel, - in casu geïntimeerde's koopakte, - waardoor de eigendom op hem zou zijn overgegaan; - van welken titel in dit geval de revindicator wederom bevoegd is, daartoe termen vindende, de onwaarde of nietigheid te sustineeren, en, ter staving van zijn beweeren, het bewijs te leveren, dat het eigendomsrecht bij hem is gebleven, en de tegengeworpene titel daaraan niets derogeert. - Eerst toen de geïntimeerde, Jhr. W.A. van der Feltz, de kooper der gelibelleerde gronden, eigenaars daden op Appellante's gronden ging plegen; - toen zijn HoogWelgeborenen daarop arbeiders zond om verschillende werkzaamheden te verrichten enz.; - eerst toen was het oogenblik gekomen, waarop de thans appelleerende Commissie van beheer noodig had, ja verplicht was op te treden, en voor de Rechten der Buurschap zich in de bres te stellen. - Sinds heeft de appelleerende Commissie nimmer gerust. Integendeel, overtuigd als zij is, dat de geërfden van Wissel de voordeelen uit hunnen buurgronden voortspruitende niet zonder groot nadeel kunnen ontberen en dat de vereeniging dezer administratie gaat geschieden ten koste der geërfden, heeft zij aanhoudend en ernstig tegen het voorgevallene met de buurgronden geprotesteerd. Zelfs geen vrees voor straf heeft haar ooit kunnen terughouden luide uit te spreken, welke de Waarheid was, en wat zij Recht oordeelde. - Koop en verkoop van eens anders goed is nu eenmaal eene wederrechtelijke daad. Die handeling maakt inbreuk op de maatschappelijke ordening. Hoe eer, hoe beter, behoort zulk eene vergrijp te worden hersteld.

Voortdurend bleef de appelleerende Commissie dan ook protesteren tegen de plaats gehad hebbende verkooppingen der Wisselsche buurgronden en reclameerde zij haar eigendommen. Dat blijke niet enkel uit de voortzetting van dit appèl, maar evenzeer uit het geen zij verrichtte tegenover andere koopers.

Ik wijs slechts op het in den processe gebrachte ex-

ploit van den 17den Juni 1873, beteekend aan den heer C. le Chevalier, partikulier te Amsterdam, in zijne hoedanigheid als hoofdeigenaar-bestuurder als anderszins van het landgoed Tongeren, gelegen onder de gemeente Epe. Bij dat exploit verzet de appelleerende Commissie zich tegen alle handelingen en eigenaarsdaden hoe ook genaamd, die de geïnsinueerde (ik neem de woorden van het exploit) in welke kwaliteit ook, heeft laten verrichten en mocht willen of doen verrichten, en zouden voortspruiten uit den wederrechtelijken verkoop der gronden onder haar wettig beheer zijnde en welke heeft plaats gehad den 28sten April 1873 onder het ministerie van den Notaris Bloys van Treslong, ter standplaatse Epe enz., enz.

(wordt vervolgd)

F. Zandstra.

DE TONGERENSEWEG

Nu de nieuwe S 9 de loop van de Tongerenseweg nogal ingrijpend heeft gewijzigd, wil ik enkele herinneringen aan deze weg die ik in mijn jeugd jarenlang dagelijks heb bereiden, vastleggen.

Op de eerste kaart van de Topografische Dienst (+ 1850), staat de Tongerenseweg aangegeven onder de rubriek: "Grint-, macadam-, puin- of schulpwegen". Het zal toen nog wel een verharding met oer zijn geweest. Oer komt daar in de buurt veel voor. Het water in de Vlasbeek, die achter "West-Raven" begint, is er rood van gekleurd. Die oer, die in zgn. banken voorkomt, werd vroeger ook gegraven en aan ijzergieterijen geleverd. Er moet vroeger een man zijn geweest, die dagelijks, met zijn wagen of kar, oer vervoerde en er daardoor zelf ook helemaal rood uitzag. Of dat soms ook lag aan een gebrek aan lichaamshygiëne, vermeldt de historie niet. Later toen er al een bazalt(macadam)weg was, sijpelde tijdens de zgn. opdooi, het rode water tussen de stenen uit.

De verharding ging vroeger maar tot even voorbij het kruispunt Tongeren. Verder was het zandweg tot het Oude Soerel, waar de eeuwenoude Hessenweg werd gekruist. Eerst in de twintiger jaren werd dit gedeelte verhard.

Die verharding bestond jarenlang uit grind en bazalt. Omstreeks februari werd de weg van een nieuwe laag voorzien. De bazalt werd er dan opgebracht, vermengd met leem. Er kwam geen wals aan te pas, daar moest het verkeer voor zorgen. En dat verkeer was omstreeks die tijd van het jaar erg druk, als na de houtverkoopingen op Welna en Tongeren, de kopers hun gekochte hout weghaalden.

Die houtwagens, (vaak de "lankwagen", ladders en bodem er af en de wagen verlengd door een langere boom tussen voor- en achterwagen), moesten dus het bazalt met de leem vastrijden. Om nu te voorkomen dat er een vast spoor kwam, werden er palen van plm. één meter

"om en om" dwars op de rijrichting op de linker en de rechter helft van de weg gelegd. De wagens moesten dus min of meer slingerend hun weg zoeken en zo werd overal de nieuwe verharding er in gereden. De palen werden 's morgens neergelegd en 's avonds voor donker weer weggenomen. Dat was het werk van de wegwerker; Joh. Zwarthof heeft dat jarenlang gedaan.

Voor ons jongens was het een sport om al fietsende een trap tegen die paal te geven. Je moest dat dan wel buiten het gezicht van de wegwerker doen, want die reageerde niet bepaald vriendelijk op dergelijke acties.

In de zomertijd waren het vaak de regimenten artillerie, die over de Tongerenseweg naar de Legerplaats Oldebroek gingen om daar schietoefeningen te houden. Dit ging allemaal nog met paardetractie; als kinderen zaten we dan soms tijden aan de weg om maar niets te missen. Maar als de Gele Rijders uit Arnhem er langs kwamen, was het toch wel wat griezelig, die mannen met hun hoge beremutsen. En ik herinner me nog als de dag van gisteren dat het eerste gemotoriseerde regiment langs kwam. Een ware sensatie! Bedenk lezer, dat dit nog maar tussen de 50 en 60 jaar geleden is. De huisvrouwen langs de weg waren niet altijd zo ingenomen met dit verkeer. Vooral als het lang had gedroogd en de wind verkeerd stond, moesten "de luuken dichte" om de ramen schoon te houden.

Hoewel er weinig doorgaand verkeer was - de Woldberg is lang een duidelijke grens geweest - waren het voornamelijk de handelaren die gebruik van de weg maakten. Specifiek seizoenverkeer was dat van de panharingboeren uit Elburg, die, toen de Zuiderzee nog niet was afgesloten, omstreeks maart, april de panharing over verre afstand uitventten. Hun roep: "Panhering, mooie panhering" galmde door de bossen en over de velden. Meestal waren ze er 's morgens, maar een enkele keer kwamen ze al in de vooravond langs om 's morgens vroeg al in Deventer of Zutphen te kunnen zijn. Ik herinner me nog dat zo'n haringboer tegen mijn moeder zei, dat het zee-water er nog uitliep, om aan te geven hoe vers ze wel waren! De haringen werden per tal (200) verkocht, maar

in het begin, als ze nog duurder waren, ging het meer per 10 stuks of een veelvoud daarvan.

Vaak ging dat vervoer per hondekar. Zo herinner ik mij nog Van der Pol, een grote, zware kerel, die altijd twee honden voor de kar en één er onder had. Het was onvoorstelbaar hoe hard dat soms ging!

Andere seizoenproducten die "van over de berg" kwamen, waren kool en varkensvet. Het eerste werd ingeslagen om er zuurkool van te maken. Het varkensvet werd in grote hoeveelheden ingeslagen om versmolten te worden. Zo was een dagelijks stukje vet in 't eten gegarandeerd. En voor ons kinderen waren de kaantjes een delicatessen op het (rogge)brood!

Verder waren er de vaste handelaren in vis of groente. Daar was Kroeze, de groenteboer uit Elburg met zijn hoog zijden petje. Ook de man die als eerste een auto aanschafte om zijn waar te kunnen uitventen.

's Woensdag kon men de mensen met de eiermand op de fiets naar de markt zien gaan. Die eieren moesten wel goed ingepakt worden, want het wegdek werd nogal eens ontsierd door flinke gaten. Als er wat meer boodschappen gedaan moesten worden, ging de boer met de wagen naar Epe. Een vaste verschijning was de melkrijder, die dagelijks de melkbussen naar en van de fabriek bracht.

En dan was er het rondtrekkende volk, zoals de stoelenmatters, marskramers, scharensliëp, muzikanten (de blaaspepen, soms een klein orkestje van een man of vier) en een heel enkele keer een berenleider met zijn dansende beer.

Er stonden aan de Tongerenseweg twee café's; tegenover "Kolthoven" dat van Hendrik Huiskamp (nu het "Jagertje") en verderop vóór "West-Raven" dat van Lokhorst (inmiddels verdwenen).

Verlichting was er niet, op de hoek bij "De Ploeg" stond een petroleumlantaren; ondanks het schrale licht met recht een lichtpunt als men in donker naar Epe ging.

Al vrij vroeg waren er van "Kolthoven" tot "West-Raven" fietspaden tussen de dubbele rij eikebomen aan weerszijden van de weg. Maar gezien de slechte toe-

stand daarvan werd er weinig gebruik van gemaakt. De bermen werden jaarlijks verpacht. Het gras was wel niet van zo'n uitnemende kwaliteit en de opbrengst was ook niet zo hoog, maar het was wel vrij van koolmonoxyde.

Op bepaalde afstanden stonden stenen kilometerpaaltjes in de berm, o.a. in de buurt van de "Schoor" en tussen "West-Raven" en het kruispunt Tongeren, algemeen aangeduid als de Tongerense posten, naar de twee stenen palen die daar aan de ingang van Tongeren stonden.

Dit waren zo maar wat herinneringen aan een kaarsrechte Tongerenseweg, die nu veranderd is in een snelweg, waar geen plaats meer is voor mijmeringen over oer en panharing.

L. van den Bremen,
Deventer.

DE VREDES-SCHILDER TEN KATE IN EPE (2)

Naar aanleiding van het artikel over de schilder Ten Kate in ons vorige nummer (45) ontvingen we de volgende reacties:

De heer L. van den Bremen te Deventer schrijft:

"Mijn vader, W.J. van den Bremen (1873-1960), vertelde, dat hij wel model had gestaan voor de kunstschilder Ten Kate. Hij moest dan een krijgsman voorstellen met geheven zwaard. Volgens mijn vader, nogal een vermoeiend karweitje.

Mijn vrouw weet, dat haar tante, Mientje Zoetbrood, als 11-jarig meisje bij de familie Ten Kate had gediend. Verder zijn daar in dienst geweest als huisknecht Hendrik van Westerveld en als dienstbode Maria Vosselman, die later, samen getrouwd, op een boerderij in Tongeren woonden. Ook Willen Jan Jonker, later eveneens wonende in Tongeren, heeft er als huisknecht gediend.

Uit een in ons bezit zijnd "Eere getuigschrift" bij het verlaten van de lagere school, blijkt, dat Ten Kate Olderman was van het St. Anthoniegilde, samen met J. Overbosch, notaris Verkouteren, ds. J.A. Prins en A.J. Brouwer".

De oud-Epenaar, de heer D.H.R. Hooiberg te Leeuwarden deelt ons in een brief o.a. het volgende mede:

"Mijn vader, T.R.H. Hooiberg, heeft veel contact met Ten Kate gehad en daarover had ik nogal wat materiaal, dat ik naar Den Haag zond (Kunst Historisch Archief?), toen ik naar hier verhuisde.

Mijn vader fotografeerde al heel vroeg en zocht motieven voor Ten Kate's schilderijen die hij dan fotografeerde. Dit materiaal is naar genoemd archief met de negatieven. Verder maakte Ten Kate keuze uit complete voorstellingen die vader dan vergrootte op speciaal geprepareerd schildersdoek dat hij uit Duitsland betrok. Die vergrotingen (zonlicht) werden gemaakt in een sterk verduisterd zolderkamertje waarbij het

negatief in 't dakvenster werd gemonteerd. Door 't doek op de juiste afstand te zetten werden de vergrotingen gemaakt. Voor die grote lappen waren er geen ontwikkelingsschalen of bakken, maar daarop was gerekend. De doeken hadden een rand die een paar cm. werd ingeknipt, omgevouwen en geplakt, waarop het doek zelf de bak werd voor het ontwikkelen.

't Spoelen was een heel werk met pomp- of regenwater. Ook moet ik nog foto's van de gehele familie Ten Kate hebben (of gehad hebben)".

R. Paasman.

WIE - DOET - WAT

Om enig inzicht te krijgen in de activiteiten van de leden van "Ampt Epe", wil het bestuur graag weten "wie-wat-doet.

Wanneer wij weten wie op een bepaald gebied van de historie van Epe aan het werk is of daar interesse voor heeft, kunnen wij doublures voorkomen.

Maar ook kunnen wij leden, die op hetzelfde gebied werken, met elkaar in contact brengen. Bovendien is het voor de redacteur van ons "Mededelingenblad" belangrijk om te weten waar hij eens aan kan kloppen. Onderstaand een voorlopige lijst, die wij naar beste weten hebben samengesteld. Wij vragen de leden echter dringend om aanvulling en verbetering van deze lijst.

Het bestuur.

Cor van Baarle, Epe
Kampjesstraat 29

Archeologie.
Stenen en fossielen.

Mej. P.E. Berkhout, Epe
Sparrenlaan 12
Tel. 05780-2056.

Bibliografie van Epe.

A. van den Bremen-van Vemde,
K. de Grotelaan 8, Deventer.
Tel. 05700-25292.

Dialect van Epe.

L. van den Bremen, K. de Grotelaan 8, Deventer. Tel. 05700-25292.	Veldnamen Epe.
ds. W.J.A. van 't Einde, Herv. Pastorie, Maurik (Gld.).	Genealogie Vaassen en Niersen.
G.S. van Lohuizen, Veessen. IJsseldijk 12. Tel. 05783-245	Geschiedenis van Epe Ned. Herv. Kerk Epe Klederdracht Veluwe.
H. van Ouwerkerk, Pastorielaan 7, Epe. Tel. 05780-2587.	Genealogie.
A.N. Paasman, Nic. Beetsstr. 38, Putten (Gld.) Tel. 03418-2318.	E.M. Post.
R. Paasman, Beekstraat 46, Epe. Tel. 05780-2048.	Onderwijs in Epe.
G.J. Palm, Kosterstraat 5, Vaassen. Tel. 05788-1890	Geschiedenis van Vaassen.
L.J. Rietema, St. Anthonieweg 10, Epe. Tel. 05780-2506.	Genealogie.
W. Terwel, Vaassen Apeldoornseweg 41. Tel. 05788-1455	Geschiedenis van Vaassen. Watermolens.
F. Zandstra, Wildkamp 50, Epe. Tel. 05780-2602	Marken en buurten. Monumenten, Industrie, enz. Contact R.O.B. Amersfoort.

Wie moeten wij hier nog aan toevoegen?

VAN HET BESTUUR

De financiële positie van onze vereniging is de laatste jaren zó verslechterd, dat we hebben moeten besluiten ons "Mededelingenblad" niet langer door de offsetdrukkerij "Muco" te Nunspeet te laten drukken.

Dit spijt ons erg, want de heer Mudde en zijn medewerkers hebben zich altijd beijverd ons blad er keurig verzorgd te laten uitzien.

Wij willen hen daarvoor hartelijk dank zeggen.

Dit nummer is het eerste dat gedrukt is door het "Administratief Centrum" te Epe.

Dit betekent voor ons een aanzienlijke kostenbesparing. Het betekent ook, dat ons blad vier keer per jaar zal verschijnen in plaats van drie keer, indien er althans voldoende kopij voorhanden is.

Binnenkort zal onze penningmeester u een acceptgirokaart voor de contributie over 1979 toesturen. Wij verzoeken u dringend deze zo spoedig mogelijk te honoreren.

Willen de leden die de contributie over 1978 (en eventueel vorige jaren) nog niet betaald hebben dit verzuim alsnog goed maken? Wij danken u bij voorbaat voor uw medewerking.

De heer J.W. van Straaten, Westendorperheideweg 12 te Emst (tel. 05787-504) verzoekt ons het volgende onder uw aandacht te brengen:

"Willen de lezers die gegevens hebben over de zuivelindustrie in de gemeente Epe eind 19e/begin 20e eeuw contact met mij opnemen?"

In het bijzonder ben ik geïnteresseerd in jaarverslagen, krantenknipsels, etc. uit die tijd zelf. Primaire bronnen dus".

Verder heeft hij bij de boekaankondiging (nog) gemist: De Veluwe.

Project Middeleeuwse Archeologie en Middeleeuwse Geschiedenis.

IPP Working paper 4, Amsterdam 1977.

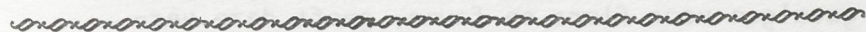
Op 19 december 1978 hield de heer H.A.M. Ummels uit Apeldoorn een lezing voor de leden van "Ampt Epe" en de donateurs van de "Stichting Behoud" over de Geschiedenis van het dorp Apeldoorn".

Een verheugend groot aantal aanwezigen volgde deze lezing met grote aandacht, wat o.m. bleek uit de vragen en opmerkingen die er gemaakt werden.

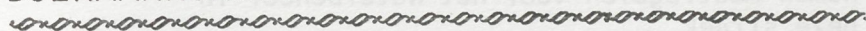
In het kort werd de geschiedenis van Apeldoorn van 793 tot 1800 geschetst. Daarna werd uitvoerig stil gestaan bij de tijd dat Koning Lodewijk Napoleon probeerde van Het Loo een stad te maken. De verschillende gebouwen, die toen gebouwd werden, werden met dia's getoond.

Vervolgens een bespreking van de "grote", al weer verdwenen, huizen in Apeldoorn.

Deze goede avond werd besloten met een kort filmpje over het "Oude Loo", na de restauratie.

BOEKAANKONDIGING

BROUWER, T.,

Grenspalen in Nederland.

Zutphen. Walburg Pers. 1978. 136 blz. afbn. f 32,50.

Zie blz. 32: De grens van Oene, met afb. aan de landzijde van de IJsseldijk ter hoogte van Wapenveld staat een bijna niet opvallende grenssteen.

HONDERD JAAR EPE.

Grepen uit de geschiedenis van de gemeente Epe van 1878 tot 1978.

Samengesteld door leden van de Historische vereniging "Ampt Epe" en uitgegeven ter gelegenheid van de honderdjarige vestiging van Drukkerij Hooiberg te Epe.

Drukkerij Hooiberg 1978 4° obl. 112 blz.

afbn. krtn.portrn.

f 25,--.

De tekst en foto's van dit historisch ver-
antwoord "kijk-leesboek", bevattende o.a.
literatuur over:

Sociale toestanden, Markante persoonlijk-
heden, Nijverheid en Industrie, Molens,
De Cannenburgh, Het Onderwijs, werden bij-
eengebracht door de Ampt-Epe-leden G.S. van
Lohuizen, F. Zandstra, W. Terwel en R. Paas-
man.

De geschiedenis van Drukkerij Hooiberg wordt
beschreven door de Directeur E.J.P. Boer.

ZELLEM, J. van,
De waterhuishouding in de IJsselvallei.
28 blz. afbn. krtn. tabn. lit. opg.
(Natuurklanken 1978. Extra nr.)

Met uiteenzettingen over de bestaande water-
balans, de externe invloeden en de mogelijke
gevolgen voor flora en fauna, geeft deze ver-
handeling oriëntering ter bespreking en te
nemen maatregelen voor het waterbeheer in
deze streek.

P.E.B.

BEEK, H.G.,
St. Martinus Parochie, Epe 1903-1978.
Uitg. De Herdenkingscommissie 75-jarig bestaan
St. Martinus Parochie Epe.

De "voorgeschiedenis van de Katholieke gemeen-
schap Epe" van 1150-1903 wordt kort maar zeer
goed geschetst.

Een beschrijving van de zelfstandige parochie
vanaf 1903 tot heden met bijzonderheden over
de pastores H.W.M. Bianchi (1903-1920),
B.H. Som (1920-1963), H.J.W. Thielen (1963-1968)
en G.F. Spit (1968-heden).

Ook de R.K. Bernardusschool wordt goed beschreven.
Een goed geschreven, prettig leesbaar boekje,
waarin de vele fouten uit het boekje t.g.v.
het 50-jarig bestaan vermeden zijn.

